

STUDIJA

EUROPOS PARLAMENTO IR TARYBOS REKOMENDACIJOS DĖL NEFORMALIOJO MOKYMO IR SAVIŠVIETOS REZULTATŲ PATVIRTINIMO ĮGYVENDINIMAS LIETUVOJE, ASMENS ĮGYTŲ KOMPETENCIJŲ VERTINIMO IR PATVIRTINIMO SISTEMOS KAITA IR PASIŪLYMAI

Parengė: Kvalifikacijų ir profesinio mokymo plėtros centras, įgyvendinant Europos Sąjungos remiamą projektą Nr. VP/2017/017/0001 „Europos kvalifikacijų sandaros nacionalinių koordinavimo punktų 2018-2020 m. veiklos programa“

Vilnius, 2019

IVADAS

Europos švietimo strateginiuose dokumentuose savišvietos ir neformaliuoju būdu įgytų kompetencijų pripažinimas dažniausiai laikomas vienu iš pagrindinių mokymosi visą gyvenimą strategijų sėkmę lemiančių veiksnių. 2012 m. gruodžio 20 d. priimta Europos Sąjungos tarybos rekomendacija dėl neformaliojo mokymosi ir savišvietos rezultatų patvirtinimo (2012/C 398/01), kurioje valstybėms narėms rekomenduota ne vėliau kaip 2018 m. nustatyti neformaliojo mokymosi ir savišvietos patvirtinimo priemones, kuriomis asmenims būtų suteikta galimybė: a) patvirtinti žinias, gebėjimus ir kompetenciją, kurią jie įgijo neformaliojo mokymosi ir savišvietos būdu, įskaitant, atitinkamais atvejais, naudojimąsi atviraisiais švietimo ištekliais; b) remiantis patvirtintu neformaliuoju mokymusi ir savišvieta įgyti visą kvalifikaciją ar, atitinkamais atvejais, dalinę kvalifikaciją.

Rekomendacijoje nustatyti neformaliojo mokymosi ir savišvietos rezultatų patvirtinimo principai:

a) patvirtinimo priemonės yra susietos su nacionaline kvalifikacijų sistema ir atitinka Europos kvalifikacijų sandarą;

b) informacija apie patvirtinimo galimybes ir naudą, taip pat apie susijusias procedūras, yra prieinama pavieniams asmenims ir organizacijoms;

c) patvirtinimo priemonės daugiausia naudos turėtų suteikti palankių sąlygų neturinčioms grupėms, įskaitant bedarbius, ir asmenims, kuriems gresia nedarbas, nes patvirtinimu galima labiau paskatinti juos mokytis visą gyvenimą ir sudaryti geresnes galimybes patekti į darbo rinką;

d) bedarbiai ir asmenys, kuriems gresia nedarbas, turi galimybę – pagal nacionalinės teisės aktus ir atsižvelgiant į nacionalines ypatybes – atlikti „gebėjimų auditą“, kuriuo siekiama nustatyti jų turimas žinias, gebėjimus ir kompetencijas, per pagrįstą laikotarpį, idealiu atveju – per šešis mėnesius nuo poreikio nustatymo;

e) neformaliojo mokymosi ir savišvietos rezultatų patvirtinimas remiamas tinkamu orientavimu ir konsultavimu; jis yra lengvai prieinamas;

f) įdiegiami skaidrūs su esamomis kokybės užtikrinimo sistemomis suderinti kokybės užtikrinimo mechanizmai, kuriais remiamos tvirtos, veiksmingos ir patikimos vertinimo metodikos ir priemonės;

g) numatomas visų atitinkamų sektorių specialistų, dalyvaujančių patvirtinimo procese, profesinės kompetencijos gerinimas;

h) kvalifikacija arba, atitinkamais atvejais, dalinė kvalifikacija, įgyta patvirtinus neformaliojo mokymosi ir savišvietos rezultatus, atitinka sutartus standartus, kurie sutampa su formaliojo švietimo programose įgytos kvalifikacijos standartais arba jiems prilygsta;

i) skatinamas Sąjungos skaidrumo priemonių, pavyzdžiui, Europaso ir Jaunimo paso, naudojimas siekiant sudaryti palankesnes mokymosi rezultatų dokumentavimo sąlygas;

j) veikia patvirtinimo tvarkos ir kredito sistemų, taikomų formaliojo švietimo ir mokymo sistemose (pavyzdžiui, ECTS ir ECVET), sinergija.

Lietuvoje profesinio mokymo įstaigose sudarytos galimybės pripažinti neformalųjį mokymąsi ir savišvietą (toliau - ankstesnį mokymąsi) kaip kvalifikaciją arba jos dalį. Pagal egzistuojančią tvarką, vyresni nei 18 metų asmenys, turintys ne mažesnę kaip 1 metų darbo stažą ir pageidaujantys įsivertinti anksčiau įgytas kompetencijas ir įgyti atitinkamą kvalifikaciją, kreipiasi į pasirinktą profesinio mokymo įstaigą. Kompetencijos gali būti įgytos mokantis pagal formaliojo, neformaliojo profesinio mokymo programas ar programos dalį (modulį), darbo veiklos arba savišvietos būdu. Profesinio mokymo įstaigai pristatomi profesinę ir kitą veiklą, susijusią su pageidaujamomis įsivertinti kompetencijomis kvalifikacijai ar jos daliai (moduliui) įgyti, patvirtinantys dokumentai. Profesinio mokymo teikėjas, išnagrinėjęs pateiktus dokumentus ir atlikęs asmens anksčiau įgytų teorinių žinių ir praktinių gebėjimų įvertinimą pagal atitinkamoje mokymo programoje nustatytus mokymosi pasiekimų vertinimo reikalavimus įtraukia jį į asmenų, pageidaujančių įsivertinti įgytas kompetencijas, sąrašus ir Mokinių registrą. Išlaikius baigiamąjį kvalifikacijos egzaminą, išduodamas profesinio mokymo diplomas.

Ketinantiems tęsti mokymąsi pagal pasirinktą profesinio mokymo programą, ankstesnio mokymosi pasiekimai užskaitomi kaip profesinio mokymo programos dalis.

Pagrindinė atsakomybė pripažįstant ankstesnįjį mokymąsi tenka profesinio mokymo įstaigai ir jų patirtis bei taikomos procedūros labai skiriasi. Profesinio mokymo teikėjams trūksta metodinės medžiagos, vertinimo metodikų ir įrankių. Dėl įrankių ir patirties stokos ne visos įstaigos vykdo pripažinimo paslaugas arba šios paslaugų suteikimo terminas užsitęsia. Profesinio mokymo įstaigoms kyla sunkumų apmokestinant pripažinimo paslaugas, todėl jos gali būti nemotyvuotos teikti tokias paslaugas ir jas viešinti.

Vertinant Lietuvos profesinio mokymo įstaigose veikiančią ankstesniojo mokymosi pripažinimo sistemą pagal ES Tarybos rekomendacijoje nustatytus principus, kaip sistemos silpnybės galima išskirti:

- informacija apie asmenis, prisipažinusius ankstesnę mokymosi patirtį kaip kvalifikaciją ar jos dalį nėra renkama ir sisteminga stebėseną nėra vykdoma. Todėl įvertinti ankstesnio mokymosi pripažinimo paplitimą profesinio mokymo sistemoje trūksta duomenų;
- informacijos apie pripažinimo galimybes ir naudą sklaidos stoka;
- ankstesnio mokymosi pripažinimo paslaugos profesinio mokymo įstaigose nėra koordinuojamos su Lietuvos darbo biržos paslaugomis bedarbiams;

- ankstesnio mokymosi pripažinimo priemonės nepakankamai integruotos į orientavimo ir konsultavimo paslaugas suaugusiems asmenims;
- trūksta paslaugų kokybės užtikrinimo mechanizmų;
- ankstesnio mokymosi pripažinimo paslaugų teikėjų profesinės kompetencijos tobulinimo galimybių stoka;
- trūksta sinergijos tarp ankstesnio mokymosi pripažinimo aukštajame moksle ir profesiniame mokyme (ECTS ir ECVET sistemų).

Daugelyje Europos šalių iššūkiu lieka pripažinimo procesuose dalyvaujančių praktikų kompetencijų stiprinimas, paslaugų teikimas socialiai nuskriaustoms grupėms, kokybės užtikrinimo mechanizmų skaidrumas ir sinergija su kreditų perkėlimo sistemomis. Pabrėžiama, kad daugelyje šalių asmenims yra sudarytos galimybės pri(si)pažinti ankstesniojo mokymosi patirtį, tačiau realus poveikis turėtų būti geriau matomas, taip pat turėtų būti užtikrinta geresnė dermė su aktyviomis darbo rinkos politikos priemonėmis. Įvertinęs Europos šalių pažangą plėtojant ankstesniojo mokymosi patirties pripažinimo sistemas, Cedefop pasiūlė šias plėtros kryptis:

- Patvirtinimo tvarka, strategijos ir prioritetai: koordinavimo mechanizmų nustatymas; visapusiškų ir suderintų priemonių užtikrinimas; nacionalinių strategijų priėmimas ir įgyvendinimas;
- Prieiga, prioritetinės grupės ir stebėjimas: duomenų rinkimo tobulinimas; tikslinių grupių, kurios šiuo metu mažiausiai dalyvauja priemonėse, ir nepalankioje padėtyje esančių grupių pritraukimas; finansavimo iš privačių šaltinių didinimas.
- Suinteresuotosios šalys: suinteresuotųjų šalių dalyvavimo stebėseną, siekiant kad būtų padidintas patvirtinimo iniciatyvų veiksmingumas ir teisėtumas.
- Procesai ir rezultatai: patvirtinimo priemonių ir NKS derinimas; trečiojo sektoriaus ir įmonių dalyvavimo patvirtinimo priemonėse skatinimas; kokybės užtikrinimo priemonėmis turi garantuotos būtiniausios kokybės sąlygos.
- Specialistų profesinės kompetencijos: kvalifikacinių reikalavimų nustatymas ir mokymai patvirtinimo priemonės įgyvendinantiems specialistams.
- Įgūdžių auditas: šioje srityje padaryta nemaža pažanga, tačiau reikia dar daugiau, kad įgūdžių auditas būtų atliekamas bedarbiams ar asmenims, kuriems gresia nedarbas, taip pat būtina skleisti informaciją apie įgūdžių auditą.

2. Suaugusiųjų neformaliuoju būdu įgytų kompetencijų vertinimas ir pripažinimas Europos Sąjungoje

2012 m. gruodžio 20 d. Europos Sąjungos Taryba priėmė rekomendaciją dėl neformaliojo mokymosi ir savišvietos rezultatų patvirtinimo¹. Šioje rekomendacijoje pažymima, kad neformaliojo mokymosi ir savišvietos rezultatų patvirtinimas gali daryti reikšmingą poveikį darbo rinkos veikimui: patvirtinimo mechanizmai užtikrintų didesnę darbo jėgos turimų gebėjimų skaidrumą ir padėtų geriau derinti gebėjimus ir darbo rinkos reikalavimus, gerintų gebėjimų perkeliamumą tarp bendrovių ir sektorių ir skatintų mobilumą Europos darbo rinkoje. Taip pripažįstama, kad neformaliojo švietimo ir savišvietos pagalba yra įgyjamos kompetencijos, kurios per oficialų įvertinimą gali būti patvirtinamos ir tuo pagrindu virsti valstybės pripažįstamomis kvalifikacijomis (įgaliota įstaiga patvirtina, kad asmens pasiekti mokymosi rezultatai (įgytos žinios, gebėjimai ir kompetencija) atitinka nustatytus standartus). Šiame dokumente teigiama, kad atsižvelgiant į šiandieninę situaciją – Europoje didėjančią nedarbą (visų pirma jaunimo) ir nepakankamą ekonomikos augimą, svarbu kuo skubiau pasinaudoti naujomis mokymosi galimybėmis už formaliojo švietimo sistemos ribų ir tokiu būdu įgytais gebėjimais: Europos valstybės turi padėti ugdyti tinkamus gebėjimus ir užtikrinti geresnę gebėjimų ir darbo vietos reikalavimų atitiktį, kad būtų padidintas konkurencingumas ir gerovė. Tokiu būdu, senstant visuomenei ir mažėjant darbo jėgos pasiūlai, neformaliojo mokymosi ir savišvietos rezultatų patvirtinimas gali padėti Europos valstybėms pritraukti darbo rinkos užribyje atsidūrusius asmenis, suteikti jiems naujų mokymosi ir darbo galimybių ir išnaudoti žmogiškąjį kapitalą, kad būtų kovojama su nedarbu, didinamas produktyvumas ir konkurencingumas. Kita vertus, neformaliojo mokymosi ir savišvietos būdu įgytų kompetencijų formalizavimas (pripažinimas) gali padėti Europos valstybių piliečiams geriau išnaudoti savo įvairiais būdais įgytus gebėjimus ir darbo rinkoje įgyti daugiau galimybių.

2012 m. gruodžio 20 d. Europos Sąjungos Tarybos rekomendacijoje dėl neformaliojo mokymosi ir savišvietos rezultatų patvirtinimo aiškiai nustatyti keturi esminiai neformaliojo mokymosi ir savišvietos rezultatų patvirtinimo etapai:

- asmens neformaliojo mokymosi ir savišvietos rezultatų NUSTATYMAS;
- asmens neformaliojo mokymosi ir savišvietos rezultatų DOKUMENTAVIMAS;
- asmens neformaliojo mokymosi ir savišvietos rezultatų VERTINIMAS;
- asmens neformaliojo mokymosi ir savišvietos rezultatų vertinimo SERTIFIKAVIMAS suteikiant kvalifikaciją, kreditų, už kuriuos ateityje bus suteikta kvalifikacija, arba kitais tinkamais būdais.

¹ Plg. [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:32012H1222\(01\)&from=LT](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:32012H1222(01)&from=LT)

Atsižvelgimas į žmogaus neformaliojo mokymosi ir savišvietos metu įgytus gebėjimus bei žinias atkreipia dėmesį į dar vieną aktualią problemą. Sparčiai keičiantis visuomenei susiduriama dar su viena problema – greitai sensta bet kokios žmonių įgytos žinios, gebėjimai ir kvalifikacijos. Kaita ekonomikoje lemia ir žmonių gebėjimų bei kvalifikacijų kaitą. Jau pasibaigę tie laikai, kai vieną kartą (paprastai jaunystėje) įgytos žinios, gebėjimai ir kvalifikacijos leisdavo žmogui iki pat jo profesinės karjeros pabaigos pakankamai komfortiškai gyventi ir veikti. Jau dabar mokslininkai ir politikai sutaria, kad, norėdamas gyventi visavertį gyvenimą, žmogus yra priverstas mokytis visą gyvenimą ir tuo pat laiku žinoti, kad bet kada darbo rinkai nebereikės jo anksčiau įgytų žinių, gebėjimų ar kvalifikacijų ir jam iš naujo reikės ieškoti naujų veiklos galimybių. Tokias galimybes žmogui gali atverti ir neformaliojo mokymo ar savišvietos metu įgyti gebėjimai ar žinios. Svarbu tik tas žmogaus turimas žinias įvertinti ir tinkamai sertifikuoti, kad suteiktos kvalifikacijos būtų pripažįstamos darbo rinkoje.

Mokslo literatūroje nurodoma, kad yra galimi trys neformaliojo mokymosi ir savišvietos būdu įgytų kvalifikacijų validavimo modeliai²:

- Prisitaikymas prie formaliojo švietimo sistemoje egzistuojančios validavimo tvarkos. Neformaliu būdu įgytos kvalifikacijos laikomos lygiavertėmis, jeigu yra įrodoma, kad neformaliu būdu įgytos kvalifikacijos yra pakankamos, taigi atitinka kvalifikacijas, įgyjamas įprasto formalaus profesinio mokymo metu. Toks požiūris yra griežtai orientuotas į formaliajam švietimui keliamus reikalavimus.
- Pasirinkus išplėstinį modelį, neformaliu būdu įgytos kompetencijos vertinamos atsietai nuo formaliajame švietime įprastų reikalavimų ir, tik pasibaigus įvertinimui, susiejamos su konkrečiu formalaus išsilavinimo statusu. Tokiu atveju neformaliu būdu įgytos kompetencijos tiesiogiai nesiejamos su formaliu būdu įgytomis kompetencijomis.
- Lygiagretaus validavimo patyrimas apskritai nesiejamas su formaliojo švietimo standartais. Šis būdas atviresnis, vertinamos ir tokios kompetencijos, kurios formaliojo švietimo standartuose apskritai neaprašytos. Šis modelis daug daugiau, nei pirmieji du, orientuojasi į individualias švietimo biografijas ir todėl toks metodas gali būti apibūdinamas kaip „orientuotas į vystymąsi“. Šio metodo trūkumas yra aplinkybė, kad taip negali būti įrodomas atitikimas formaliojo švietimo rezultatams ir, tokiu būdu, jų lygibė formaliojo švietimo rezultatams, kuo būtų galima pasinaudoti švietimo sistemoje bei darbo rinkoje.

Kiekvienoje valstybėje yra sprendžiama, kokį neformaliojo mokymosi ir savišvietos būdu įgytų kvalifikacijų validavimo modelį pasirinkti. Atskirų valstybių praktika rodo, kad gali kartu egzistuoti keli validavimo modeliai (pvz., neformaliojo mokymosi ir savišvietos būdu įgyti gebėjimai

² Plg. Frank, Irmgard (2004). „Bewertungsverfahren im Kontext individueller Kompetenzentwicklung – gangbare Wege“. *Berufsbildung in Wissenschaft und Praxis* (33) 1. S. 32–35.

prilyginami formalaus profesinio mokymosi būdu įgytiems gebėjimams ir tuo pat metu valstybėje, arba jos dalyje, arba kokioje nors didelėje įmonėje egzistuoja su formaliojo švietimo standartais apskritai nesusieta kompetencijų pripažinimo tvarka, kurios rezultatai pripažįstami visoje valstybėje, arba valstybės dalyje (pvz., federacinėje žemėje), arba kokioje nors didelėje įmonėje). Akivaizdu, kad didžiausią naudą žmogui teikia jo gebėjimų ir žinių validavimo modelis, kurio metu turimos žinios ir gebėjimai palyginami su formaliojo mokymosi metu įgytomis žiniomis ir gebėjimais ir, jei šie neformalaus mokymo ar savišvietos būdu įgyti gebėjimai atitinka formaliojo mokymosi metu įgytus gebėjimus, išduodamas toks pat turimą kvalifikaciją patvirtinantis ir visoje valstybėje pripažįstamas sertifikatas. Galima manyti, kad kiti du neformaliojo mokymo ir savišvietos metu įgytų žinių ir gebėjimų validavimo modeliai yra mažiau naudingi, bet, bet kokiu atveju, tinkamai konsultuojant savo žinias ar gebėjimus norintį validuoti asmenį, didina šio asmens mokymosi motyvaciją.

2015 m. Europos profesinio mokymo plėtros centras (Cedefop) parengė ir išleido Europos neformaliojo mokymosi ir savišvietos rezultatų patvirtinimo gaires³. Kvalifikacijų ir profesinio mokymo plėtros centre (KPMPC) 2017 m., įgyvendinant projektą „Nacionalinių kvalifikacijų koordinavimo punktų veikla 2017 m.“ šios gaires išverstos į lietuvių kalbą ir paskelbtos KPMPC interneto svetainėje⁴. Gairių tikslas – padėti suinteresuotosioms šalims suvokti skirtingas galimybes ir galimus sprendimus, rengiant ir taikant asmenų neformaliojo mokymosi ir savišvietos rezultatų patvirtinimo priemones Europoje. Šiose gairėse vadovaujamosi temomis, nurodytomis 2012 m. rekomendacijoje dėl neformaliojo mokymosi ir savišvietos rezultatų patvirtinimo. Kiekvienai temai skirtas klausimų rinkinys. Tai tarsi kontrolinis sąrašas, atspindintis svarbiausias problemas, kurias reikia išspręsti, kad neformaliojo mokymosi ir savišvietos rezultatų patvirtinimo priemonės tinkamai veiktų. Rekomendacijoje nustatytos temos yra glaudžiai susijusios, o skirtingos gairių dalys turėtų būti laikomos sudedamosiomis dalimis, kurios kartu sudaro pagrindą nuosekliam požiūriui į neformaliojo mokymosi ir savišvietos rezultatų patvirtinimą.

Vertinant šias gaires, galima kalbėti apie vienuolika neformaliojo mokymosi ir savišvietos rezultatų įteisinimo proceso aspektų, į kuriuos būtina atsižvelgti Europos Sąjungos valstybėse kuriant nacionalines neformaliojo mokymosi ir savišvietos rezultatų įteisinimo tvarkas. Tai:

1. Centrinis individo vaidmuo validuojant neformaliu būdu įgytas kompetencijas (dalyvavimo savanoriškumas, jo problemų ir savigarbos apsauga, patikrinimo rezultatų konfidencialumas, vienodas požiūris į vertinamus asmenis);
2. Galimų validavimo etapų išskyrimas (identifikacija, dokumentacija, patikrinimas ir sertifikavimas);

³ Plg. <http://www.cedefop.europa.eu/en/publications-and-resources/publications/3073>

⁴ Plg. https://www.kpmc.lt/refernet/wp-content/uploads/2018/10/Europ_neform_mok_savi%C5%A1v_rezult_patvirt-gaires_su_vir%C5%A1eliu.pdf

3. Validavimui reikalingos informacijos prieinamumas ten, kur žmonės gyvena, mokosi ir dirba;
4. Konsultacijų būtinybė;
5. Validavimo sistemos integracija į nacionalinę švietimo sistemą;
6. Kvalifikacijos standartų, besiremiančių mokymosi rezultatais (žiniomis, gebėjimais bei kompetencijomis) ir vienodai reikšmingų, kaip ir formaliojo švietimo rezultatai, apibrėžimas;
7. Validavimo proceso kokybės užtikrinimas nustatant patikimumą ir galiojimo sąlygas ir, tokiu būdu, validavimo rezultatų pripažinimas visuomenėje;
8. Validavimo proceso konsultantų ir organizatorių kompetencijos tobulinimas;
9. Galimybė validuoti įgūdžius, taip pat ir menkai kvalifikuotiems asmenims;
10. Galimybė išmatuoti ir sertifikuoti asmenų kompetencijas įmonėse (darbo vietose);
11. Validavimo rezultatų dokumentacijos susiejimas mažų mažiausiai su europine pasiekimo taškų ir kreditų sistema (ECVET profesiniam mokymui, ECTS akademiniam švietimui) ir su europinės kvalifikacijų sistemos ir jos nacionalinių atstovų įgaliojimais⁵.

3. Suaugusiųjų neformaliojo būdu įgytų kompetencijų vertinimas ir pripažinimas Lietuvoje

Pagrindiniu dokumentu, reglamentuojančiu neformaliojo mokymosi ir savišvietos metu įgytų gebėjimų pripažinimą yra Lietuvos Respublikos Neformaliojo suaugusiųjų švietimo ir tęstinio mokymosi įstatymas. Šio įstatymo 11 straipsnyje nustatoma, kad:

- Neformaliojo švietimo ar savišvietos būdu asmens įgyta bendroji ar specialioji kompetencija švietimo ir mokslo ministro nustatyta tvarka gali būti pripažįstama kaip baigta formaliojo švietimo programos (išskyrus studijų programas) dalis arba aukštosios mokyklos nustatyta tvarka – kaip studijų programos dalis.
- Neformaliojo švietimo ar savišvietos būdu asmens įgyta bendroji ar specialioji kompetencija teisės aktų nustatyta tvarka gali būti pripažinta ir įteisinta kaip kompetencija, reikalinga įstatymų reglamentuojamam darbui ar funkcijai atlikti.
- Neformaliojo švietimo ar savišvietos būdu įgyta asmens bendroji ar specialioji kompetencija gali būti pripažinta ir įteisinta kaip kvalifikacija, atitinkanti tam tikrą Lietuvos kvalifikacijų sandaroje nustatytą lygį.

Taigi, įstatymas apibrėžia asmens galimybę „formalizuoti“ neformaliojo mokymosi ir savišvietos būdu įgytas kompetencijas ir/ arba kvalifikacijas. To paties įstatymo 7 straipsnis nustato, kad formaliojo švietimo programas vykdančios mokyklos šio įstatymo ir kitų teisės aktų nustatyta tvarka pripažįsta neformaliojo švietimo ir savišvietos būdu asmenų įgytas kompetencijas, švietimo ir

⁵ Cituojama pagal: Kompetenzen anerkennen : was Deutschland von anderen Staaten lernen kann / Bertelsmann-Stiftung (Hrsg.). Gütersloh : Verlag BertelsmannStiftung, 2015. E-Book-Ausgabe 2015.

mokslo ministro nustatyta tvarka pagal kompetenciją prisideda prie neformaliojo suaugusiųjų švietimo kokybės užtikrinimo bei teikia informaciją apie jų vykdomas neformaliojo suaugusiųjų švietimo programas, neformaliojo švietimo ir savišvietos būdu asmenų įgytų kompetencijų pripažinimą ir konsultuoja šiais klausimais.

LR Neformaliojo suaugusiųjų švietimo ir tęstinio mokymosi įstatymo 15 straipsnyje įtvirtinta neformaliojo suaugusiųjų švietimo ir tęstinio mokymosi dalyvių teisė į neformaliojo švietimo ir savišvietos būdu įgytų kompetencijų pripažinimą.

Įgyvendinant LR Neformaliojo suaugusiųjų švietimo ir tęstinio mokymosi įstatymo nuostatas, 2010 m. gruodžio 15 d. priimtas LR švietimo ir mokslo ministro įsakymas Nr. V-2319 „Dėl neformaliojo suaugusiųjų švietimo sistemoje įgytų kompetencijų vertinimo ir pripažinimo aukštosiose mokyklose rekomendacijų patvirtinimo“. Remiantis šiomis rekomendacijomis šalies aukštosios mokyklos rengia ir praktiškai taiko neformaliojo mokymosi ir savišvietos metu įgytų kompetencijų vertinimo ir pripažinimo tvarkas. 2012 m. gruodžio 11 d. priimtas LR švietimo ir mokslo ministro įsakymas Nr. V-1710 „Dėl asmens įgytų kompetencijų vertinimo tvarkos aprašo patvirtinimo“. 2015 m. sausio 14 d. įsakymu Nr. V-15 LR Švietimo ir mokslo ministras patvirtino naują asmens įgytų kompetencijų vertinimo tvarkos aprašą. Abiem šiais aprašais reglamentuojamas asmens kompetencijų, įgytų siekiant kvalifikacijos ar jos dalies (modulio), mokantis pagal formaliojo, neformaliojo profesinio mokymo programas, darbo veiklos ar savišvietos būdu, vertinimo organizavimas ir vykdymas. Lietuvos profesinėse mokyklose neformaliu ar savišvietos būdu įgytų kompetencijų vertinimas, kaip tai numato LR švietimo ir mokslo ministro patvirtintas Asmens įgytų kompetencijų vertinimo tvarkos aprašas, yra paprastesnis, nei aukštosiose mokyklose. Kita vertus, svarbu žinoti, kad, jei LR švietimo ir mokslo ministro įsakymu Nr. V-2319 patvirtinta tvarka aprašo neformaliu mokymosi ir savišvietos metu įgytų kompetencijų patvirtinimą aukštajame moksle, tai LR švietimo ir mokslo ministro įsakymu Nr. V-15 patvirtinta tvarka nustato bendrą įgytų kompetencijų patvirtinimo profesiniame mokyme, *taip pat ir įgytų neformaliojo mokymo bei savišvietos būdu*, patikrinimo ir pripažinimo tvarką.

Asmens įgytų kompetencijų vertinimo tvarkos aprašas nustato procedūras, kaip profesinio mokymo teikėjo įstaiga gali įvertinti neformaliojo mokymo ir savišvietos metu įgytus gebėjimus, kurie atitinka I–V lygio kvalifikacijų kompetencijas:

- Asmenų registravimo įgytoms kompetencijoms vertinti procedūras;
- Asmens įgytų kompetencijų vertinimo komisijos sudarymo procedūras;
- Įgytų kompetencijų vertinimo užduočių rengimo tvarką;
- Patalpų paruošimo asmens įgytų kompetencijų vertinimui vykdyti reikalavimus;
- Reikalavimus asmeniui, dalyvaujančiam asmens įgytų kompetencijų vertinime;
- Asmens įgytų kompetencijų vertinimo vykdymo tvarką.

Šiame teisės akte nustatyta asmens įgytų kompetencijų vertinimo tvarka atitinka 2012 m. priimtą Europos Sąjungos Tarybos rekomendacijų dėl savišvietos ir neformaliojo mokymosi rezultatų patvirtinimo nuostatas.

Paremiant 2012 m. gruodžio 11 d. priimtą LR švietimo ir mokslo ministro įsakymu Nr. V-1710 „Dėl asmens įgytų kompetencijų vertinimo tvarkos aprašo patvirtinimo“ patvirtintą dokumentą, LR švietimo ir mokslo ministras 2008 m. sausio 11 d. įsakymu Nr. ISAK-72 patvirtino „Ankstesnio mokymosi pasiekimų įskaitymo tvarkos aprašą“. LR švietimo ir mokslo ministro 2018 m. liepos 9 d. įsakymu Nr. V- 643 patvirtinti „Ankstesnio mokymosi pasiekimų įskaitymo tvarkos aprašo“ pakeitimai ir, kaip šio dokumento priedas, neformaliojo švietimo ir savišvietos būdu įgytų kompetencijų pripažinimo išvados forma. Pačiame ankstesnio mokymo pasiekimų įskaitymo tvarkos apraše reglamentuojami du procesai:

- Asmenų, priimtų mokytis pagal formaliojo profesinio mokymo programą ir pageidaujančių, kad jų ankstesnio mokymosi pasiekimai būtų įskaityti, ankstesnio mokymosi pasiekimų pripažinimo tvarka.
- Asmenų, kurie nėra priimti mokytis pagal formaliojo profesinio mokymo programą, tačiau nori tobulinti turimą kvalifikaciją ar pageidauja, kad jų neformaliojo mokymosi ar savišvietos būdu įgytos kompetencijos būtų įskaitytos kaip kvalifikacijos dalis, ankstesnio mokymosi pasiekimų pripažinimo tvarka.

Ankstesnio mokymosi pasiekimų įskaitymo tvarkos aprašas apibrėžia galimus neformaliojo mokymosi ar savišvietos metu įgytas kompetencijas įrodančius dokumentus: mokymosi pasiekimus ir (ar) darbo patirtį liudijančius dokumentus arba teisės aktų nustatyta tvarka patvirtintas jų kopijas, rekomendacijas (jei turi) bei profesinę ir kitą veiklą, susijusią su pageidaujamos išivertinti kompetencijomis, patvirtinančius dokumentus (jei tokie yra). Aprašas nustato, kad neformaliojo mokymosi ar savišvietos būdu įgytas kompetencijas įvertina profesinio mokymo teikėjo vadovo įsakymu paskirti profesijos mokytojai. Šių kompetencijų vertintojų parengiamas dokumentas – neformaliojo švietimo ir savišvietos būdu įgytų kompetencijų pripažinimo išvada. Joje galimos keturios išvados:

- Pretendento kompetencijos atitinka visas siekiamos kvalifikacijos kompetencijas;
- Pretendento kompetencijos atitinka kurio nors konkretaus modulio kompetencijas;
- Pretendento kompetencijos atitinka siekiamos kvalifikacijos ar kurio nors modulio dalies kompetencijas
- Pretendento kompetencijos neatitinka jokių valstybės pripažįstamų kompetencijų.

Kuri nors iš keturių išvadų yra užbaigiama siūlymu dėl tolesnės pretendento mokymosi ar kompetencijų pripažinimo tvarkos.

3. ASMENS ĮGYTŲ KOMPETENCIJŲ VERTINIMO SISTEMOS KAITA

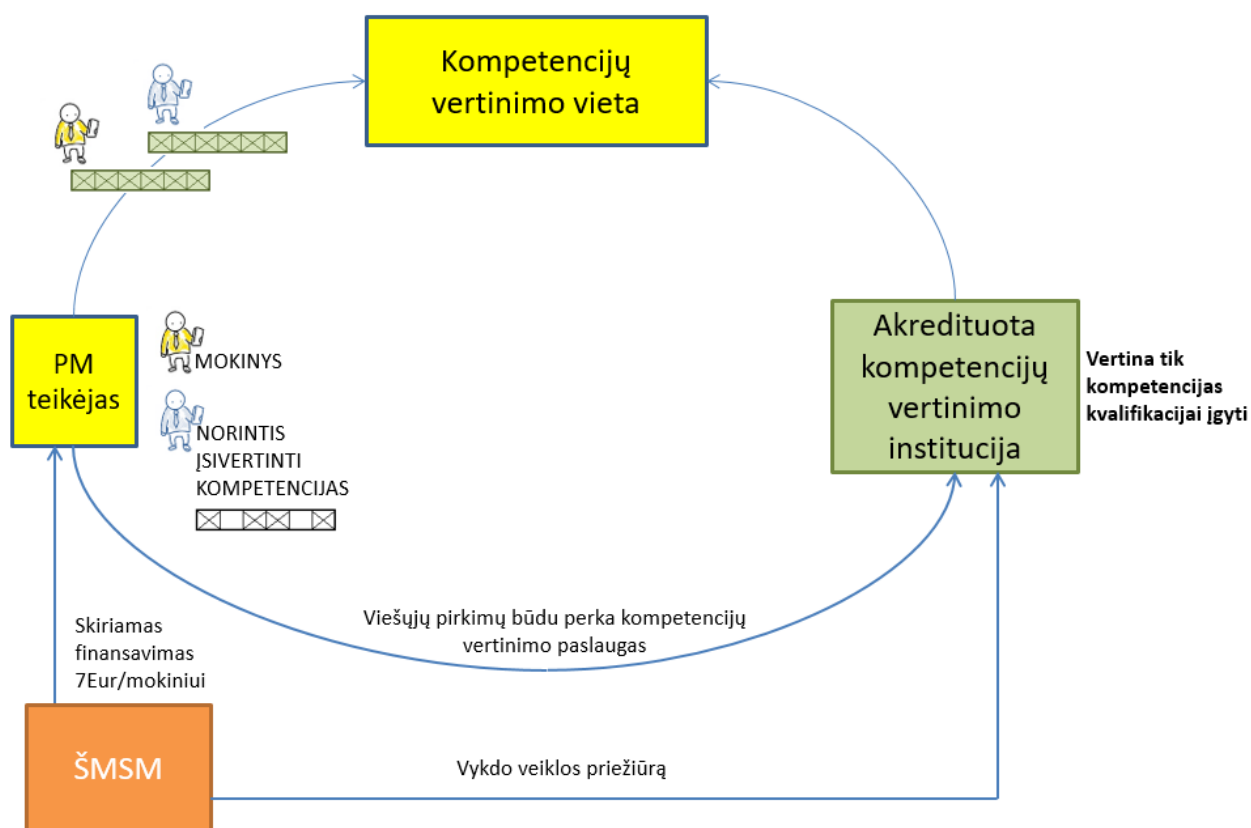
Asmens įgytų kompetencijų vertinimo patikimumas ir validumas yra vienas iš profesinio mokymo kokybės užtikrinimo elementų: sustiprinus ekspertinį tiekėjų pasirengimo įgyvendinti formaliojo profesinio mokymo programas ir jų modulius vertinimą ir asmenų, įvairiais būdais įgijusių kompetencijas, vertinimą, Lietuvoje galima būtų stiprinti ir plėtoti profesinio mokymo teikėjų išorinį vertinimą, grįsta metodiniu konsultavimu ir švietimo pagalba.

Šiuo metu esama asmens įgytų kompetencijų vertinimo sistema reikalauja peržiūros dėl dviejų priežasčių:

- a) nors kompetencijų vertinimas yra atsietas nuo profesinio mokymo, asmens įgytų kompetencijų vertinimą atlieka (vertinimo užduotis rengia, vertinimo komisijas sudaro, vertinimo rezultatus kaupia) akredituotos institucijos, pasitaiko atvejų, kai dėl žmogiškųjų ir finansinių išteklių stokos, akredituotos kompetencijų vertinimui institucijos samdo profesijos mokytojus, kurių mokinius vėliau ir vertina;
- b) nors yra reglamentuotas būdas, kaip vertinti ir pripažinti savišvietos ar neformaliojo būdu, arba iš profesinės veiklos įgytas kompetencijas, tačiau ši sistema šiuo metu veikia vangiai.

Tikslas – perskirstyti įvairiais būdais asmens įgytų kompetencijų vertinime dalyvaujančių institucijų (profesinio mokymo teikėjų ir akredituotų kompetencijų vertinimui institucijų) funkcijas, kad būtų pasiremta žmogiškuoju ir organizaciniu potencialu ten, kur jo yra sukaupta daugiausia, kas leistų padidinti paties vertinimo proceso skaidrumą, patikimumą ir validumą.

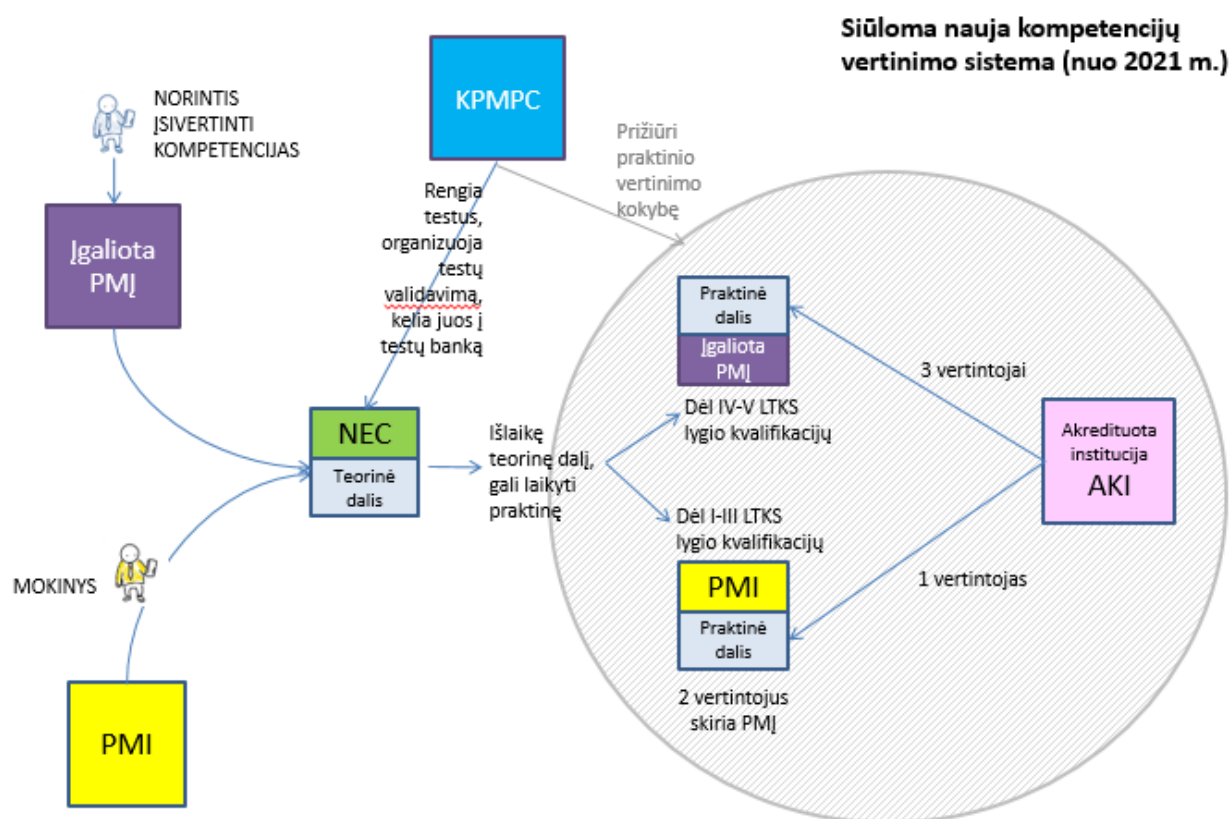
Pav. 1. Esamas įvairiais būdais asmens įgytų kompetencijų vertinimo modelis

Tiek profesinio mokymo programos mokinys, tiek asmuo, įgijęs kompetencijas neformaliuotu ar savišvietos būdu arba iš profesinės veiklos patirties jų įgytų kompetencijų vertinime dalyvauja per profesinį mokymo teikėją (registruoja Mokinių registre, siunčia į kompetencijų vertinimą, išduoda diplomą ar pažymėjimą). Profesinio mokymo teikėjas viešųjų pirkimų būdu perka paslaugas iš akredituotos kompetencijų vertinimui institucijos. Institucija privalo akredituotis kiekvienai profesinio mokymo programai atskirai, nepaisant to, kad, pavyzdžiui, kelios skirtingo valstybinio kodo programos teikia tą pačią kvalifikaciją; pasikeitus programoje nors vienai kompetencijai, akredituotis reikia iš naujo.

Institucijos	Esamos funkcijos
Profesinio mokymo teikėjas	<ul style="list-style-type: none"> Registruoja kompetencijų vertinimui mokinius Registruoja kompetencijų vertinimui įvairiais būdais kompetencijas įgijusius asmenis, įveda jų duomenis į mokinių registrą
Akredituotos kompetencijų vertinimui institucijos	<ul style="list-style-type: none"> Sudaro komisiją Paruošia teorinės dalies vertinimo testą Paruošia praktinės dalies vertinimo užduotį Vykdo kompetencijų vertinimą Teikia PM teikėjams informaciją apie jų mokinių vertinimo rezultatus
ŠMSM	<ul style="list-style-type: none"> Vykdo akredituotų kompetencijų vertinimui institucijų veiklos priežiūrą Skiria finansavimą (7 Eur / mokiniui)

Pav. 2. Siūlomas įvairiais būdais asmens įgūtų kompetencijų vertinimo modelis

Esminiai pokyčiai:

1. Diferencijuojama kompetencijų vertinimo vieta pagal tai, kokio lygio kvalifikacija yra vertinama: I-III LTKS lygio kvalifikacijų praktinis vertinimas vyksta profesinio mokymo teikėjo bazėje, IV-V – švietimo, mokslo ir sporto ministro įgaliotos profesinio mokymo įstaigos, turinčios sektoriinį

praktinį mokymo centrą bazėje. Jei mokinys mokosi pameistrystės mokymosi forma, tai I-III LTKS lygio kvalifikacijos vertinimas organizuojamas pameistrio realioje darbo vietoje.

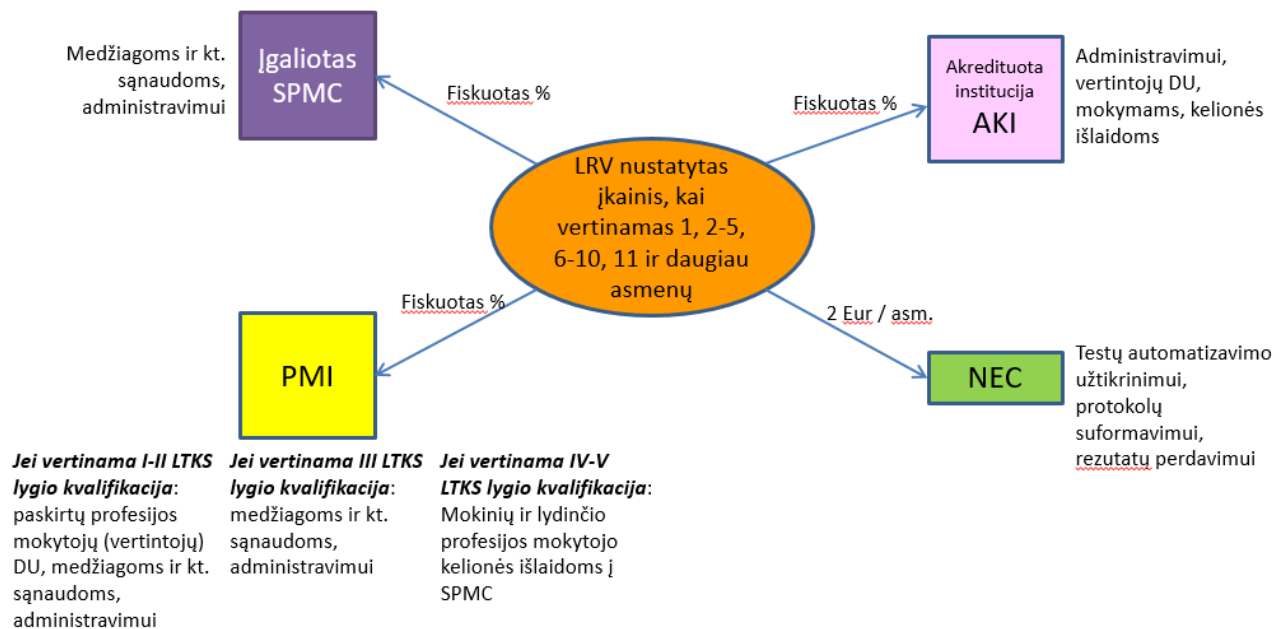
2. Keičiasi teorinės ir praktinės dalies egzamino svoris – teorinės dalies egzaminas vertinamas tik išlaikyta / neišlaikyta, tik išlaikius teorinės dalies egzaminą galima laikyti praktinės dalies egzaminą.
3. Kompetencijų vertinimo teorinės dalies egzaminas laikomas prisijungiant prie NEC administruojamos egzaminavimo sistemos. Už užduočių rengimą, jų savalaikį atnaujinimą, validavimo organizavimą, sukėlimą į NEC testų banką yra atsakingas KPMPC. Šiai funkcijai vykdyti gali būti pasitelkiamos PMI (pvz., per šiuo metu įgyvendinamą ESF projektą, metodines komisijas ir pan.).
4. Keičiasi akredituotos kompetencijų vertinimui institucijos funkcijos: AKI atrenka ir apmoko vertintojus, tobulina jų kvalifikaciją (vertintojais gali būti tik darbdaviai); sudaro vertinimo komisijas, siunčia vertintojus į atitinkamas kompetencijų vertinimo vietas; rengia vertinimo dokumentaciją (protokolus), perduoda vertinimo rezultatus PMI ir patys akreditavimo principai (akredituojama kvalifikacijai, o ne atskiroms jos kompetencijoms; jei akredituojama aukštesnio lygio kvalifikacijai, tai teisė vertinti galios ir tos pačios kvalifikacijos žemesniems lygiams; akredituojama terminuotai 3 metams; teisė vertinti kvalifikaciją suteikiama tik vienai įstaigai terminuotam laikotarpiui).
5. Keičiasi KPMPC vaidmuo: ne tik atlieka ekspertizę akredituojant institucijas kompetencijų vertinimui, bet ir (vienas arba su 18 SPMC) renka informaciją iš PMI ir sudaro teorinės ir praktinės dalies egzaminų tvarkaraščius, parenka iš praktinės dalies egzaminų bazės praktinės dalies egzamino užduotį, perduoda informaciją PMI arba SPMC dėl reikiamų išteklių egzaminui organizuoti, perduoda informaciją AKI dėl praktinės dalies egzamino vertinimo kriterijų ir instrukcijos, vykdo teorinės ir praktinės egzamino dalies vykdymo vietoje patikras, kaupia, sistemina ir analizuoja informaciją apie įvairiais būdais įgytų kompetencijų vertinimą, teikia rekomendacijas ŠMSM dėl kompetencijų vertinimui akredituotų institucijų veiklos priežiūros (ŠMSM turi teisę akreditaciją stabdyti).

Kvalifikacijos lygis	I – II LTKS lygis	III LTKS lygis	IV – V LTKS lygis
Kas ir kur kreipiasi	<i>Mokinį</i> , baigusį profesinio mokymo programą, kompetencijų vertinimui registruoja PMI. <i>Asmenį prisipažinimui</i> registruoja PMI, turinti	<i>Mokinį</i> , baigusį profesinio mokymo programą, kompetencijų vertinimui registruoja PMI. <i>Asmenį prisipažinimui</i> registruoja PMI, turinti	<i>Mokinį</i> , baigusį profesinio mokymo programą, kompetencijų vertinimui registruoja PMI.

	licenciją profesinio mokymo programai.	licenciją profesinio mokymo programai.	<i>Asmenį prisipažinimui</i> registruoja ŠMSM įgaliotas PMI.
Teorinės dalies egzamino vieta	PMI	PMI	PMI / Įgaliotas PMI
Praktinės dalies egzamino vieta	PMI arba pameistro darbo vieta	PMI arba pameistro darbo vieta	Įgaliotas PMI
Komisijos nariai	2 PMI profesijos mokytojai ir 1 darbdavys, atsiųstas akredituotos institucijos	3 darbdaviai, atsiųsti akredituotos institucijos	3 darbdaviai, atsiųsti akredituotos institucijos

Vieno asmens kompetencijų vertinimo įkainį nustato LRV.

Pav. 3. Galimas įkainio paskirstymas tarp institucijų

Vertinant tai, kad finansavimo didinimas profesiniam mokymui yra ribotas – siekis vieno asmens kompetencijų įkainį padidinti nuo 7 iki 20 Eur.

4. PASIŪLYMAI ASMENS ĮGYTŲ KOMPETENCIJŲ PRAKTINĖS DALIES (GEBĖJIMŲ) VERTINIMO MODELIO TOBULINIMUI IR ĮGYVENDINIMUI

Apibendrinat studijos rezultatus, siūlome, kad:

- Asmens įgytų kompetencijų vertinimą sudarytų teorinės dalies (žinių) patikrinimas ir praktinės dalies (gebėjimų) patikrinimas.

- Teorinės dalies (žinių) patikrinimas būtų vykdomas centralizuotai panaudojant Nacionalinio egzaminų centro turimus techninius pajėgumus; teorinės dalies (žinių) patikrinimo užduočių rengimą koordinuotų Kvalifikacijų ir profesinio mokymo plėtros centras (užduotys šiuo metu rengiamos įgyvendinant ESF lėšomis finansuojamą projektą „Įvairiais būdais įgytų kompetencijų ir kvalifikacijų vertinimo ir pripažinimo sistemos tobulinimas“, vėliau – pasitelkiant KPMPC koordinuojamas metodines komisijas), jas validuotų akredituotų kompetencijų vertinimo institucijų pasiūlyti darbdaviai.

- Praktinės dalies (gebėjimų), įgytų siekiant I-III lygio kvalifikacijos, vertinimas vyktų profesinio mokymo teikėjo bazėje, IV-V lygio – tik sektoriniuose praktinio mokymo centruose.

- Praktinės dalies (gebėjimų) vertinimo komisijose siekiant I-III lygio kvalifikacijos būtų 1 darbdavių atstovas, deleguotas akredituotos kompetencijų vertinimo institucijos ir 2 profesijos mokytojai, nemokę vertinamų asmenų, o siekiant IV-V lygio kvalifikacijos – 2 darbdavių atstovai, deleguoti akredituotos kompetencijų vertinimo institucijos ir 1 profesijos mokytojas, nemokęs vertinamų asmenų.

- Praktinės dalies (gebėjimų) vertinimas būtų grindžiamas portfolio vertinimu – asmuo pagal nustatytus reikalavimus nustatytą laiką vykdytų baigiamąją užduotį, fiksuotų jos tarpinius rezultatus ir procesą, egzamino metu pristatytų atliktą užduotį, sukurtą rezultatą, atsakytų į vertintojų klausimus. Siekiant I-III lygio kvalifikacijos baigiamoji užduotis susideda tik iš tarpinių vertinimų, kuriuos asmuo susirenka baigus kiekvieną modulį ir užduoties rezultato pristatymo, o siekiant IV-V lygio kvalifikacijos be baigiamosios užduoties ir jos rezultato pristatymo taip pat į galutinį vertinimą turi būti įtraukiamas sektorinio praktinio mokymo centro mokytojo vertinimas (tai leistų užtikrinti, kad profesinio mokymo teikėjai, kurie neturi sektorinių praktinio mokymo centrų bent dalį programos laiko mokiniams sudarytų galimybes pasimokyti sektoriniame praktinio mokymo centre). Jei asmuo mokosi pameistrystės mokymosi forma (ilgiau nei 2 mėn.), jie atlieka tik baigiamąją užduotį ir pristato jos rezultatą.

- Jei asmuo kreiptųsi dėl neformaliojo arba savišvietos būdu ar iš profesinės patirties įgytų kompetencijų vertinimui ir pripažinimui, jis turėtų laikyti teorinės dalies (žinių) patikrinimą ir praktinės dalies (gebėjimų) egzaminą sektoriniame praktinio mokymo centre. Šių asmenų kompetencijų vertinimas turi būtų finansuojamas įtraukiant išlaidas už egzaminui reikalingas prekes ar priemones, apmokant už darbą vertintojams.

- Praktinės dalies (gebėjimų) baigiamųjų ir egzamino užduočių rengimą koordinuotų KPMPC, jas validuotų akredituotų kompetencijų vertinimo institucijų pasiūlyti darbdaviai.

- Akredituojant kompetencijų vertinimo institucijas joms turėtų būti taikomi šie atrankos kriterijai:

Institucija, siekianti įgyti teisę vertinti asmens įgytas kompetencijas, turi atitikti šiuos kriterijus:

- 1) turi ne mažiau kaip penkis darbuotojus, dirbančius pagal darbo sutartis;
- 2) veikia nepertraukiamai bent trejus metus;
- 3) yra tarptautinės profesinės sąjungos, asociacijos ar darbdavių organizacijos nariai;
- 4) dėl jos nėra galiojančio apkaltinamojo teismo nuosprendžio;
- 5) jai neiškelta bankroto byla arba bankroto procesas nevykdomas ne teismo tvarka, nesiekiami priverstinio likvidavimo procedūros ar susitarimo su kreditoriais;

6) ji neturi mokestinės nepriemokos Lietuvos Respublikos valstybės biudžetui, savivaldybių biudžetams, fondams, į kuriuos mokamus mokesčius administruoja Valstybinė mokesčių inspekcija (išskyrus atvejus, kai mokesčių, delspinigių, baudų mokėjimas atidėtas arba dėl nesumokėtų mokesčių, delspinigių, baudų vyksta mokestinis ginčas), ir jos nėra skolingos Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžetui;

7) jei Institucija yra profesinė sąjunga – ji jungia ne mažiau kaip 0,5 procento Lietuvos Respublikos teritorijoje pagal darbo sutartį ir kitais Lietuvos Respublikos užimtumo įstatyme nurodytais darbo santykiams prilygintų teisinių santykių pagrindais dirbančių asmenų; jei Institucija yra darbdavių organizacija – jos nariai – darbdaviai – įdarbina ne mažiau kaip tris procentus pagal darbo sutartį ar kitais Lietuvos Respublikos užimtumo įstatyme nurodytais darbo santykiams prilygintų teisinių santykių pagrindais Lietuvos Respublikos teritorijoje dirbančių asmenų; jei Institucija yra asociacija – turi vienyti ne mažiau kaip 50 narių;

8) Institucijos struktūriniai padaliniai atstovauja skirtingų ekonominės veiklos sektorių darbuotojams arba Institucijos nariai veikia ne mažiau kaip 2/3 Lietuvos Respublikos apskričių teritorijų;

9) Institucija turi Trišalės tarybos rekomendaciją.

- Akredituotos kompetencijų vertinimo institucijos funkcijos turėtų būti:
 - 1) siūlyti asmenis teorinių ir praktinių užduočių validavimui;
 - 2) deleguoti asmenis į komisijas vertinti asmenų įgytas kompetencijas;
 - 3) organizuoti vertintojų mokymus pagal KPMPC parengtą vertintojų mokymo programą.
- Institucijos akredituojamos visoms ūkio sektoriaus ar jo dalies kvalifikacijoms vertinti, akreditacija yra terminuota (galioja 5 metus). Vieno ūkio sektoriaus ar jo dalies kvalifikacijų vertinimui gali būti akredituojamos kelios institucijos.
- Akredituotoms institucijoms lėšos vertintojų mokymams skiriamos iš KPMPC gaunamų asignavimų ar įgyvendinant ESF lėšomis finansuojamą tikslinį projektą.
 - Lėšos asmens kompetencijų vertinimui turi būti skiriamos profesinio mokymo įstaigoms, kuriose vyksta praktinės dalies (gebėjimų) vertinimas.

Naudingi šaltiniai

Cedefop, 2015. Europos neformaliojo mokymosi ir savišvietos rezultatų patvirtinimo gairės (Cedefop parengtų gairių vertimas iš anglų kalbos į lietuvių kalbą)

Cedefop, 2017. European inventory on validation of non-formal and informal learning – 2016 update <http://www.cedefop.europa.eu/en/publications-and-resources/publications/4153>

Šalių ataskaitos, 2017. <http://www.cedefop.europa.eu/en/publications-and-resources/country-reports/european-inventory-on-validation>

Europos Sąjungos Tarybos 2012 m. gruodžio 20 d. rekomendacija dėl neformaliojo mokymosi ir savišvietos rezultatų patvirtinimo, [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:32012H1222\(01\)&from=LT](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:32012H1222(01)&from=LT)

Švietimo ir mokslo ministro 2015.01.14. įsakymas Nr. V-15 „Dėl asmens įgytų kompetencijų vertinimo tvarkos aprašo patvirtinimo“.

Švietimo ir mokslo ministro 2018.07.09. įsakymas Nr. V- 643 „Dėl ankstesnio mokymosi pasiekimų įskaitymo tvarkos aprašo pakeitimų“

Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2017.06.30. įsakymu Nr. AI-348 „Dėl Užimtumo rėmimo priemonių įgyvendinimo sąlygų ir tvarkos aprašo patvirtinimo“